

**კოზმა იერუსალიმელის ძლისპირთა და ღვთისმშობლისათა  
ქართული თარგმანები X საუკუნის იადგარებში**

*მოკლე შინაარსი*

კოზმა იერუსალიმელის ძლისპირთა თარგმანები გვხვდება მეათე საუკუნის ქართულ ჰიმნოგრაფიულ კრებულ „იადგარში“. ჰიმნოგრაფიის და ლიტურგიკის მკვლევართა მოსაზრებების შეჯერების საფუძველზე ნათლად ჩანს, რომ „სამადბძ“, „მელაბძ“, „მელიპიძ“ VII საუკუნემდე ეწოდებოდა საგალობლის ტექსტისა და იმავდროულად მელიოდის შემქმნელს. VII საუკუნის შემდგომ კი ჩნდება ტერმინი „სამიოდბძ“, რაც გულისხმობს მხოლოდ კანონის ტექსტის შემქმნას და მის მორგებას მელიოდაზე. იოანე დამასკელი და კოზმა იერუსალიმელი ერთდროულად პოეტ-მუსიკოსები იყვნენ. ეს ორი ფუნქცია, როგორც მკვლევარები მიიხნევენ, შემდგომ საუკუნეებში გაიყო. კანონის ტექსტებს წერდა ჰიმნოგრაფი და მელიოდის მუსიკოსი. ბიზანტიურ სინამდვილეში არსებულ ამ მოვლენას, როგორც ირკვევა, უნდა ასახავდეს ქართული საეკლესიო პოეზიის ისტორია. კერძოდ, ის ფაქტი, რომ ძლისპირზე გამართული კანონების მთარგმნელები, თავდაპირველად, X საუკუნის დასაწყისიდან, როცა ახალი იადგარი ყალიბდებოდა, გაჩნდნენ პროფესიონალი მთარგმნელ-მუსიკოსები, იგივე „მეხელები“, როგორც მათ ცოტა უფრო გვიან გიორგი მთაწმიდელი უწოდებს. მათ საგალობლებს იგი მოიხსენიებს როგორც „მეხურს“ („მეხური ძლისპირი“ და „მეხური დასდებლები“). XI საუკუნიდან კი უკვე ათონელ მოღვაწეთა წრეში ჰიმნოგრაფი-პოეტი და მელიოდოსი ერთმანეთისაგან გაიმიჯნა. ამ ფაქტზე მეტყველებს ანდრია კრიტელის „დიდი კანონის“ არსენ ბერისეულ თარგმანზე დართული მისივე ანდერძი. ჰიმნოგრაფიული კანონის კომპოზიციის რიტმულ-მელიოდიური მოდელი არის ძლისპირი/ირმოსი. ბიზანტიური ჰიმნოგრაფიის თარგმნის პირველ ეტაპზე ქართულად ჯერ ითარგმნა ძლისპირთა რეპერტუარი და იადგარის დასაწყისში განთავსდა.

თარგმანის თავისებურებების გარკვევის მიზნით კოზმა იერუსალიმელის ძლისპირების ქართული თარგმანების შედარებამ შესაბამის ბერძნულ დედნებთან წარმოაჩინა სხვადასხვა შემთხვევა; ზოგჯერ თარგმანი ტექსტობრივადაც და მეტრულადაც ახლოს დგას ბერძნულ ორიგინალთან, ზოგჯერ კი მეტრულ სიზუსტეს ეწირება ტექსტობრივი მხარე. გვხვდება ისეთი ნიმუშებიც, როცა

დედნის ძლისპირი ქართულ თარგმანში შეცვლილია სხვა, მისი მეტრულად ანალოგიური ირმოსის თარგმანით.

**საკვანძო სიტყვები:** ძლისპირი, ღვთისმშობლისა, კოზმა იერუსალიმელი, ჰიმნოგრაფია.

*Eka Dughashvili*

## **TRANSLATIONS OF COSMA JERUSALEMS HEIRMOS AND THEOTOKIA IN THE XC GEORGIAN IADGARI**

### *Abstract*

In the composition of hymnographic Canon particular importance is attached to heirmos of ode. The latter determines the number of following syllables of the Troparion and rhythm. For creating the Canon, first thing to do is the creation of the text and putting melody on it. In scientific literature Cosma Jerusalem and John Damascus are considered to be such scholars, poet-musicians. One part of scientists (Follieri, Gertsman) mention, that the creator of the Heirmos and Canon of the text itself can't be the creator of the music either. With this point of view John Damascus is not considered to be such hymnographer. As to Cosma Jerusalem, he is called "Melodos", "Hymnodos" according to Greek written sources. To his musical education point: Manuscript of "Lives", ascription of one of Greek lists (Κοσμά? ἀκούω και λύρα ψηφίζομαι) confirmed by Filaret, information of Kedrin, where are enlisted the names of hymnographers and only Cosma is named by "Melodos". Thus according to written sources Cosma is presented as creator both of the text and melody. In majority of hymnographic Canons the author of Heirmos is Cosma himself, only in some cases (in the Canons of St. David and Jacob, St. George, St. Mina the martyr) Cosma appeals to Heirmos of John Damascus for some odes. Georgian translations are inscribed in the collection of Georgian Heirmos and Theotokia of the X-XI centuries. According to the texts of Heirmos published by E. Metreveli, we have compared Greek originals with discussed translations of Heirmos of Hymnographic Canons. On the basis of comparison of different cases of the translation of Heirmos have been distinguished. 1. Translation stands close to the original both textually and metrically. 2. Metrical exactness is kept with textual closeness to the original. 3. In Georgian translation Heirmos of the original is changed by other translation of analogical Heirmos. Besides this, several interesting cases by other translation of analogical Heirmos. Besides this, several interesting cases were confirmed among Georgian translations. For example, E. Metreveli considered Heirmos "აბრაამიანთა ყრმათა" as free, reducaltranslation of Cosm's Heirmos "Αβρααμιαιου ποτέ". (is met in the canons of St. David

and Jacob and Transfiguration). The mentioned translation is exact translation of the other Heirmos having analogical beginning.

Interesting examples are met in the translation of the Canon of Theophania, in the V and VII odes. In particular complete texts of Heirmos and not the beginnings are given with the texts of Canon. Different translations of the same Heirmoses are met in the collections of Heirmos. Translations given with the texts of Canons stand closer to proper Greek original and the Troparions of odes repeat namely the number of syllables of the translation of the Heirmos of Iadgari. Studying translations of Heirmos has shown different attitude of the Georgian translations towards texts of Canons.

In most cases translator of the Canon uses already existed translations of Heirmos and doesn't try to find their Greek original that's why Heirmos is given only with the beginning to the Canon of the text. Two mentioned cases confirm that translator sometimes translates Heirmos from the beginning with the object of approaching to the original.

By comparing translation of Heirmos with the Troparion of Canon it was revealed that the evenity of Heirmos and Troparion is kept in Georgian translations, maximal difference between Heirmos and Troparion are eight syllables.

One more important element of hymnographic Canon is Theotokion. In some cases this function was fulfilled by the IX ode with Heirmos. In general Theotokion is called troparion attached to the end of every ode. In Georgian hymnography Theotokias have been appeared analogical to Byzantine Canon and assumed a grave systematic character in that way, that every Heirmos had proper metric-rhythmical Theotokion. Repertory of Theotokias were joined in the collections of Heirmos and that's why in Georgian tradition collection is called "Heirmos and Theotokia". This is purely Georgian phenomenon. Greek originals of the translations of Theotokia are not established, their correspondings of the X centuries and later are not seen in Greek collection of manuscript. Translations of Iadgari show that the translators gave particular attention to Theotokias, because every ode contains Theotokia, furthermore it is also remarkable that Heirmos and Theotokia are given to the translation of the Canon with their proper Theotokia invariably. In the Canons of Cosma Theotokias is seldom confirmed. Theotokias are met in the Canons of St. George, Christ and Ressurrection. The only translation of Theotokia of Cosma was confirmed in Georgian translations. Theotokias metrically correspond with proper Heirmos. In majority of Georgian translations maximum difference are eight syllables here too.

**Key Words:** Heirmos, Theotokia, Cosma of Jerusalem, Hymnography.

**მიზანი.** სტატიის მიზანია წმ. კოზმა იერუსალიმელის ძლისპირთა და ღვთისმშობლისათა ქართული თარგმანების შეს-

წავლა X საუკუნის იადგარებში შეტანილი საგალობლების საფუძველზე. ამ მიმართებითაა განხილული სინური იადგარები, მიქაელ მოდრეკილის იადგარი და სხვა ლიტურგიკულ-ჰიმნოგრაფიული კრებულები, რომლებიც შეიცავენ კოზმა იერუსალიმელის თხზულებათა ქართულ თარგმანებს. კვლევის მიზანია ქართულ თარგმანთა ბერძნულ დედნებთან მიმართების შესწავლა და მათი ურთიერთმიმართების დადგენა.

**მეთოდი.** ჩვენს ნაშრომში ვიყენებთ კვლევის მულტიდისციპლინურ მეთოდებს, კერძოდ: ისტორიულ-შედარებითს, ანალიტიკურს, ჰერმენევტიკულ კვლევის მეთოდებს, რათა დადგინდეს წმ. კოზმა იერუსალიმელის ძლისპირთა და ღვთისმშობლისათა ქართული თარგმანების ღირებულება და მნიშვნელობა ქართული ლიტურგიკისა და ჰიმნოგრაფიის ისტორიაში.

**შესავალი.** ბიზანტიური ჰიმნოგრაფიული კანონის კომპოზიციამში ძირითადი მნიშვნელობა ენიჭება ყოველი ოდის ძლისპირს. ეს უკანასკნელი განსაზღვრავს მომდევნო ტროპარების მარცვალთა რაოდენობასა და რიტმს (ველეში, 1969: 206) ე.ი. დანარჩენ სტროფთა რიტმულ-მელოდიური მოდელია. ამ პრინციპით აგებული ჰიმნოგრაფიული კანონის ღვთისმსახურებაში დაკანონება, ტრადიციული თვალსაზრისით (კ. კრუმბახერი, ნ. ტომადაკისი, ე. ველეში, პ. ტრემბელა და სხვ.) საბაწმიდის მონასტრის მოღვაწეთა, იოანე დამასკელისა და კოზმა იერუსალიმელის სახელებს უკავშირდება.

„თუ ვინმეს სურს კანონის შედგენა, თავდაპირველად საჭიროა შექმნას ძლისპირი და თანაბარმარცვლიანი და თანაბარმეტრული ტროპარები მიუსადაგოს მას“. ძლისპირის შექმნა გულისხმობს მისი ტექსტის დაწერას და მასზე მელოდიის დადებას. ამგვარ ორმხრივ შემოქმედებად, პოეტ-მუსიკოსებად მიჩნეული არიან სწორედ იოანე დამასკელი და კოზმა იერუსალიმელი (კ. კრუმბახერი, კ. ბეკი, ს. ვესტრატიადესი, თ. დეტორაკისი, პ. ტრემბელა, ფილარეტი და სხვ.). მოსაზრებას იზიარებს ელ. მეტრეველი და ეყრდნობა იოანე დამასკელის ცხოვრების არაბული ვერსიის ძველ ქართულ თარგმანს, სადაც ვკითხულობთ: „შემდგომად გამოთქმის კილოს დებდა რად იოანე და გალობა“. ამ ფრაზას მეცნიერი ასე განმარტავს; „იოანე ჯერ მარცვლედოვანი საზომით გამოთქვამდა დასდებელს, ხოლო შემდეგ დებდა მას კილოზე“ (მეტრეველი, 1971: 044).

თანამედროვე მეცნიერთა ერთი ნაწილი (გერცმანი, ფოლიერი, სთორი) მიიჩნევს, რომ იოანე დამასკელის სახელს შეიძლება არ უკავშირდებოდეს მის ორიგინალურ ტექსტებზე შექმნილი მელოდია, ასევე კოზმა იერუსალიმელის კანონთა მელოსის ავტორი შესაძლოა სხვა ყოფილიყო. ეს თვალსაზრისი განპირობებული უნდა იყოს ტერმინოლოგიური აღრევით. გერცმანი მიიჩნევს, რომ „სμαδბძ“, „მელაბძ“, „მელიპიძის“ VII საუკუნემდე ეწოდებოდა საგალობლის ტექსტისა და იმავდროულად მელოდიის შემქმნელს. VII საუკუნის შემდგომ კი ჩნდება ტერმინი „მათიყრადბძ“, რაც გულისხმობს მხოლოდ კანონის ტექსტის შექმნას და მის მორგებას მელოდიაზე. ასეთი პოეტი კი მუსიკოსად ვერ ჩაითვლება. მიუხედავად ამისა, გერცმანი არ გამორიცხავს, რომ საგალობლის ტექსტის ავტორი ამავე დროს მუსიკოსიც შეიძლება იყოს და რომ ამგვარი ფაქტის დაზუსტება ცალკეული პოეტების შემოქმედების შესწავლით გამოჩნდება (გერცმანი, 1988: 136). ანალოგიური თვალსაზრისი აქვს გ. სტათისს (სტათისი, 1979: 27).

გ. გერცმანი აღნიშნავს, რომ იოანესა და კოზმას მუსიკალურ ნიჭზე პირველად მიუთითებს სვიდას ლექსიკონი და არსად სხვაგან არ არის გამოკვეთილი მათი მუსიკოსობა. მასვე მოჰყავს მეცნიერებაში გაჩენილი მოსაზრება იმის შესახებ, რომ იოანე დამასკელის ტექსტებზე მელოდიის შემდგენელი იყო სხვა იოანე, რომლის სახელიც დამასკელის ავტორიტეტმა გადაფარა და მელოდოსობაც მას მიეწერა. მეცნიერი ყურადღებას ამახვილებს ასევე მეორე კოზმაზე, რომელიც შესაძლოა ყოფილიყო იერუსალიმის ეპისკოპოსის მიერ შექმნილი კანონების მუსიკის ავტორი.

გ. გერცმანის ყველა ვარაუდი ნაკლებად დამაჯერებლად გამოიყურება. ჯერ ერთი, არ არსებობს სერიოზული არგუმენტი, რომლის მიხედვითაც დასაბუთდება მეორე იოანე მუსიკოსის არსებობა. თუ ამ პიროვნებად მივიჩნევთ ვინმე იოანე ბერს, რომელსაც გერცმანი ასახელებს და თვლის, რომ ამ უკანასკნელის მიერ დაწერილი რამდენიმე კანონი იოანე დამასკელის ავთენტურად იქნა მიჩნეული, რატომ არ შეიძლება ვიფიქროთ, რომ ეს იოანე ბერიც მხოლოდ პოეტი იყო და არა მუსიკოსი?! მისი მუსიკოსობის დამადასტურებელი ფაქტი არ არსებობს. უნდა შევნიშნოთ, რომ მეცნიერთა ერთი ნაწილი (პ. ტრემბელა, ვ. ვასილიკი) იოანე დამასკელსა და იოანე ბერს ერთსა და იმავე პიროვნებად მიიჩნევს. ასევე ქართულ ძლისპირთა კრებულებშიც

მოსხენებული „იოვანე“ იგივე იოანე დამასკელია. არსებობს მოსაზრებაც, რომ ბიზანტიურ ჰიმნოგრაფიაში ძნელია განვასხვაოთ იოანე დამასკელისა და იოანე მონაზონის შემოქმედება (ზოვერფი, 1979: 12).

რაც შეეხება ორ კოზმას, ჩვენი აზრით, თ. დეტორაკისის გამოკვლევაში საკმაოდ დამაჯერებლად არის ახსნილი, რომ მეორე კოზმა არის მასწავლებელი და აღმზრდელი კოზმა იერუსალიმელისა და იოანე დამასკელისა (ზოგიერთი ბერძნული ხელნაწერის მიხედვით), რომლის არც პოეტობა და არც მუსიკოსობა არ დასტურდება (დეტორაკისი, 1979: 113).

სვიდას ლექსიკონის ცნობა, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, მიმდინარეობს IX საუკუნის წყაროდან (დეტორაკისი, 1979: 148). ამდენად, IX საუკუნეში კოზმას და იოანეს მუსიკოსობა ცნობილი ფაქტია. ყველაზე მყარ საბუთად კი, ჩვენი აზრით, თავად იოანე დამასკელის ბიოგრაფია გამოდგება. იოანე მერკუროპულოსი რამდენჯერმე აღნიშნავს, რომ იოანე და კოზმა მუსიკალურ ხელოვნებას ეუფლებოდნენ (დეტორაკისი, 1979: 147). გავიხსენოთ ფილარეტის მიერ მოტანილი ერთი ბერძნული პოეტური ფრაზა „Κοσμάς ἄκισα και λῆρα ψηφίζομαι“ (გუსმენ კოზმას და ლირას ვგულისხმობ). ასევე, ყურადღებას შევაჩერებთ კოზმას ჯვართამადლების კანონზე მიწერილ შენიშვნაზე, რომელიც ფილარეტს მოჰყავს. კოზმას ზემოსხენებული კანონის IX ოდას დამატებული აქვს ოთხი ტროპარი. ე. ი. გვაქვს მთლიანად IX ოდის ორი ვარიანტი. ეს ფაქტი შემდეგნაირადაა ახსნილი ერთი ბერძნული ხელნაწერის მიხედვით. კოზმა თავად ისმენდა ანტიოქიის ეკლესიაში თავისი კანონის შესრულებას და შეამჩნია, რომ მგალობლები კანონს ავტორის დადგენილ მელოდიაზე არ ასრულებდნენ, რის შესახებაც მიუთითა მათ კოზმამ. მგალობლებმა არ ირწმუნეს ამ უკანასკნელის ავტორობა. მაშინ მაიუმის ეპისკოპოსმა მათ დასარწმუნებლად შეადგინა IX ოდის კიდევ ოთხი ტროპარი სხვა მელოდიაზე (ფილარეტი, 1895: 239).

ამრიგად, ტრადიცია საკმაოდ მყარია კოზმასა და იოანეს მუსიკოსობის დასამტკიცებლად. დასასრულს მოვიტანთ კედრიონის ერთ ცნობას, რომელსაც ეყრდნობა თ. დეტორაკისი და სარწმუნოდ მიიხნევს:

Ὅστις ὁ ὀσιος Ἰωάννης καὶ μελωδὸς ἁγιομασθὴ μετὰ Κοσμά ἐπίστ κόπου Μαϊούμα καὶ Θεοφάνους ἀδελφοῦ Θεοδόρου τῶν Γραπτῶν, δια το αὐτοὺς μαλαδῆσαι τα ἐν ταῖς ἐκκλησιαῖς τῶν χριστιανῶν τετυπωμένα ψαλλέσθαι (ღირსი იოანეს, მელოდოსად სახელდებულ

კოზმა მაიუძის ეპისკოპოსის და თეოფანეს, თეოდორე გრაპტოსის ძმის, გალობათა მეოხებით ქრისტიანულ ეკლესიაში მოწესრიგდა გალობა).

ამ ნაწყვეტიდან კარგად ჩანს, რომ ზედწოდება „*μειλῶν*“ მიემართება კოზმას. თ. დეტორაკისი ყურადღებას ამახვილებს იმაზე, რომ ავტორი მხოლოდ სამ პოეტს – იოანეს, კოზმას და თეოფანეს ასახელებს. რატომ არ მოჰყავს მათ გვერდით გერმანე, ელია პატრიარქი ან ანდრია კრიტელი? იმიტომ, რომ სწორედ იოანე დამასკელი, კოზმა და თეოფანე იმავდროულად მუსიკოსებიც არიან – უპასუხებს თ. დეტორაკისი. ამას დაემატებოთ ბიზანტიურ ტრადიციაში დამკვიდრებულ აზრს იმის შესახებ, რომ ზედწოდება „*μειλῶν*“ რომანოზის შემდგომ მხოლოდ კოზმას მიეკუთვნება (დეტორაკისი, 1979: 149).

**მსჯელობა.** ზემოთ მოყვანილი მიმოხილვიდან გამომდინარე, ვფიქრობთ, რომ იოანე და კოზმა ერთდროულად პოეტ-მუსიკოსები იყვნენ. ეს ორი ფუნქცია, როგორც მკვლევარები მიიხსენებენ, შემდგომ საუკუნეებში გაიყო. კანონის ტექსტებს წერდა ჰიმნოგრაფი და მელოდიას მუსიკოსი. ბიზანტიურ სინამდვილეში არსებულ ამ მოვლენას როგორც ირკვევა, უნდა ასახავდეს ქართული საეკლესიო პოეზიის ისტორია. კერძოდ, ის ფაქტი, რომ ძლისპირზე გამართული კანონების მთარგმნელები, თავდაპირველად, X საუკუნის დასაწყისიდან, როცა ახალი იადგარი ყალიბდებოდა, გაჩნდნენ პროფესიონალი მთარგმნელ-მუსიკოსები, იგივე „მეხელები“, როგორც მათ ცოტა უფრო გვიან გიორგი მთაწმიდელი უწოდებს. მათ საგალობლებს იგი მოიხსენიებს როგორც „მეხურს“ („მეხური ძლისპირი“ და „მეხური დასდებლები“). XI საუკუნიდან კი უკვე ათონელ მოღვაწეთა წრეში ჰიმნოგრაფი-პოეტი და მელოდოსი ერთმანეთისაგან გაიმიჯნა (მეტრეველი, 1971: 051). ამ ფაქტზე მეტყველებს ანდრია კრიტელის „დიდი კანონის“ არსენ ბერისეულ თარგმანზე დართული მისივე ანდერძი (სინური კოლექცია, 1973: 44-45).

ეს მოკლე ექსკურსი იმისთვის დაგეგმირდა, რომ ნათლად წარმოვიდგინოთ კოზმა იერუსალიმელის როლი ძლისპირთა რეპერტუარის შექმნაში და ქართველ „მეხელთა“ დეაწლი ამ ძლისპირთა თარგმანის საქმეში. ჩვენს მიერ განხილულ კანონთა (შობის, განცხადების, მიგებების, ფერისცვალების, ღვთისმშობლის მიძინების, დავით და იაკობის, მინა მოწამისა და გრიგოლ ღვთისმეტყველის, წმინდა გიორგის) ძლისპირების სრული აკოლუთიები ძირითადად თავად კოზმას კუთვნილებაა.

გამონაკლისია რამდენიმე: დავით და იაკობის კანონი, სადაც კოზმა მხოლოდ VII ოდის ძლისპირის ავტორია, მიგებების VI ოდის ძლისპირის გარდა, რომლის ავტორია გერმანე, ყველა ოდის ძლისპირი კოზმას ეკუთვნის. მინა მოწამისაგან მიძღვნილ კანონში კი I, III, IV, V ოდების ძლისპირები კოზმასია. კანონში სხვა ოდების ძლისპირები იოანე დამასკელს ეკუთვნის. წმ. გიორგის კანონში I, V, VII, VIII, IX ოდების ძლისპირები კოზმასია, III ოდის ძლისპირი იოანე დამასკელისაა, ხოლო IV და VI ოდების ძლისპირთა ავტორები უცნობია. საინტერესო საკითხია კოზმას ორიგინალურ ძლისპირთა თარგმანის ისტორიაც. კოზმას ძლისპირთა ქართულ თარგმანებს განვიხილავთ X საუკუნის იადგარების ძლისპირთა კრებულების მიხედვით, რომლებიც თვით იადგარის ნუსხებს ახლავს. თითქმის ყველა იადგარის ძლისპირთა ნაწილები დაზიანებულიად და ნაკლულად არის მოღწეული, ამიტომ სრულ წარმოდგენას ვერ ქმნის ძლისპირთა თარგმანების შესახებ. კრებულებიდან ყველაზე ადრეული სახე დაცულია Sin.14-ში, რომელიც X საუკუნის I ნახევრის ვითარებას ასახავს და სრულად არის მოღწეული. ჩვეულებრივად კანონის ტექსტის თარგმანად ძლისპირი, როგორც ბიზანტიური ჰიმნოგრაფიული კანონის აუცილებელი ელემენტი, უკვე თარგმნილი იყო. ამ ფაქტზე მიუთითებს იადგარებში კანონთა თარგმანებთან ძლისპირის მხოლოდ დასაწყისით მოტანა. თუმცა დასტურდება ისეთი შემთხვევებიც, როცა ძლისპირი კანონთან ერთად ითარგმნება, მაშინ ირმოსის ტექსტი სრულად არის მოყვანილი კანონის თარგმანში. ზემოთ შევნიშნეთ, რომ კოზმას ჩვენ მიერ განხილული კანონები ითარგმნა X საუკუნის I ნახევარში. a priori უნდა ითქვას, რომ ამ კანონთა ძლისპირებიც შესული იქნებოდა იადგართა შესაბამის ნაწილებში, რადგან კანონებთან ძლისპირთა მარტო დასაწყისებია მოყვანილი. X საუკუნის იადგარების ამჟამინდელი მონაცემების მიხედვით კი კოზმას ჩვენს მიერ განხილულ კანონთა ძლისპირების თარგმანები შემდეგნაირადაა წარმოდგენილი. ძლისპირთა უძველეს კრებულად ითვლება X საუკუნის 40-იან წლებში შედგენილი ნუსხა Sin.34. კოზმას შობის, განცხადების, მიგებების, ფერისცვალების კანონთა ძლისპირების თარგმანები ჩნდება ჯერ კიდევ Sin.34-ში. ყურადღებას შევაჩერებთ ფერისცვალების კანონის ძლისპირზე. Sin.34-ში კოზმას ამ კანონის თარგმანი ჩანს და ძლისპირებიც კანონის ტექსტთან

დასაწყისებითაა მოყვანილი. ზემოთქმულიდან გამომდინარე, მოსალოდნელია თავად ძლისპირთა სრული ტექსტების არსებობა ხელნაწერის ძლისპირთა კრებულში, მაგრამ ფერისცვალების კანონის ძლისპირთა ქართული თარგმანები Sin.34-ის ძლისპირთა KaO ტიპის კრებულში არ ჩანს. როგორ აგხსნათ ეს ფაქტი? Sin.34-ის შენიშვნათა და მინაწერთა ანალიზის საფუძველზე დადასტურდა, რომ ხელნაწერი KaO ტიპის ძლისპირთა კრებულთან ერთად ბოლოში შეიცავდა ძლისპირთა და ღვთისმშობლისათა მეორე OdO ტიპის კრებულს, რომელიც დღეისთვის დაკარგულია და რომელიც უთუოდ შეესაბამებოდა ხელნაწერში შესულ ჰიმნოგრაფიულ კანონთა რეპერტუარს. აქედან გამომდინარე, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ კოზმას ფერისცვალების კანონის ძლისპირთა თარგმანები Sin.34-ის დაკარგულ OdO ტიპის ძლისპირთა კრებულში მოთავსებული იქნებოდა.

ღვთისმშობლის მიძინების კანონის ძლისპირთა თარგმანები: *παγιοπαθίσεια ρευστή* №5 (ბუნებად იგი) I, *Ἡ δεμιοσυγκή* №12 (ყოვლისმპყრობელი) III, *ρησεις προφητῶν* №19 (იგავმან წინაწარმეტყველთამან) IV, *τὸ θεῖον και* №26 (ბრწყინვალედ შეუნიერებასა) V, *ἄλιον ποιτογειές* №33 (ცუდ იქმნა) VI, *Ἰταμῶ θυμαῶ* 41 (გულისწყრომასა მძლავრისასა) VII, (სიბრძნით სიმხნე) VIII, ბერძნული დედანი ვერ დაეძებნა, *σεινικυται τῆς φύσεως* №55 (ძლეულ იქმნეს) IX, ჩნდება Sin 14, იელის, მიქაელის კრებულებსა და Sin 65-ში.

მინა მოწამის კანონის ძლისპირთა თარგმანები: *στηρυμα πιστων* №167 (დამამტკიცებელი მორწმუნეთად) III, *εισακήκοα τῆν ἔνδοξον* №177 (მესმა სმენად) IV, კანონის V ოდის ძლისპირი და ფერრიცვლების კანონის V ოდის ძლისპირი ერთი და იგივეა. გვხვდება Sin-14-სა და იელის კრებულში.

გრიგოლ ღვთისმეტყველის კანონის ძლისპირთა თარგმანები: *ἐπαιουσ ὁ θεόπτης* №4 (მხილველი ღმრთისა) I, *Ἡ τὸν πρὸ συλλήψεως* №11 (შენ რომელმან) III, *Σὺν τῷ θαυμασῶ* №18 (უსხეულოთა თანა) IV, *Ἀιθρακα πυρός* №25 (ნაკუერცხალი ცეცხლისად) V, *Ὁ διαπόντιον* №32 (რომელმან თავს-იდვა) VI, *οἱ παίδες εὐσεβεία* №38 (ყრმანი სარწმუნოებით აღზრდილნი) VII, *οἱ μὴ ψῆ προφήτῶν* №46 (არა ვინად შეიგიინნეს) VIII, *ὁ τὸν ἄσα βῆθον* №54 (შენ რომელმან ღმერთი) IX, ჩანს Sin 14-ში, იელისა და მიქაელის კრებულებში.

წმინდა გიორგის კანონის ძლისპირთა თარგმანები: Χοροί Ἰσραήλ №152 (მწყობრი ისრაელთაჲ) I, Ὅτι στεῖρα ἔτεκεν №162 (რამეთუ ბერწმან) III, Ἀκεκοῖα σοῦ Χριστέ (ქართულ ძლისპირთა კრებულებში თარგმანი არ დადასტურდა) IV, Τὸν φωτισμὸν σοῦ №81 (ნათელი შენი) IV, Ἐβόησε προσηπῶν №192 (ლაღადებდა წინაწარმეტყუელი) VI, Ἀβρααμῶνι ποτέ №199 (აბრამეანთა ყრმათა) VII, Γεθόμεινι τυραιουκῶν №209 (განიხარეს ყრმათა) VIII, Γηγεινῶν ἐκφαιῖσα №220 (დავითის თესლისაგან) IX ჩანს Sin-1, Sin 14-სა და იელის იადგარებში.

თარგმანის რაგვარობის გარკვევის მიზნით კოზმას ძლისპირების ქართული თარგმანების შედარებამ შესაბამის ბერძნულ დედნებთან წარმოაჩინა სხვადასხვა შემთხვევა; ზოგჯერ თარგმანი ტექსტობრივადაც და მეტრულადაც ახლოს დგას ბერძნულ ორიგინალთან, ზოგჯერ კი მეტრულ სიზუსტეს ეწირება ტექსტობრივი მხარე. გვხვდება ისეთი ნიმუშებიც, როცა დედნის ძლისპირი ქართულ თარგმანში შეცვლილია სხვა, მისი მეტროლად ანალოგიური ირმოსის თარგმანით. საილუსტრაციოდ განვიხილავთ სხვადასხვა ტიპის რამდენიმე მაგალითს:

ა) თარგმანი შეძლებისდაგვარად ზუსტად მისდევს დედანს.

1. πικρὰς δουλείας ρυσθίς Ἰσραήλ  
τὴν ἄβατον διήλθεν ὡσπερ ἦπειρον  
ἐχθρὸν καθορῶν ποιτουμειοι  
შუა ἔν εὐφροσύνη  
ἀδει Θεῷ

ტუ ტერათურგისუტი  
ბრახისი სჟიღ

ὅτι δεδόξασται. №2<sup>1</sup>

მონებისა მისგან მწარისა

ჯსნილმან ისრაელმან განვლო ქუეყანაჲ

დაუთრგუნველად და იხილნა

მტერნი მისნი დანთქმულნი,

და გალობით

უგალობდა ღმერთსა საკვრველთმოქმედსა, რამეთუ დიდებულ არს.

<sup>1</sup> ძლისპირთა ტექსტები მოგვყავს შემდეგი გამოცემებიდან; მეტრეველი ელ. დასახ. ნაშრ., კიკნაძე გ. ნევირებული ძლისპირნი, 1982.

შობის კანონის ძლისპირის ერთადერთი ფრაზა „φρασίη ἰψήλῳ“ (აღმართული ხელით) არ არის ქართულად თარგმნილი. მთლიანად კი შინაარსი ზუსტად არის გადმოღებული. მარცვალთა ურთიერთმიმართება ასეთია:

ბერძნული: 10 12 9 7 4 6 7 6 სულ 61

ქართული: 9 11 9 7 4 6 9 7 სულ 62

ეს ძლისპირი კოზმას კანონის ბერძნულ ტექსტში არ გვხვდება. დედანში „უგალობდითსას“ ძლისპირია „Χριστός γεινάται“, რომლის თარგმანის დასაწყისი ქართული ტრანსლიტერაციით „ხრისტეს ჯენატე დოქსა“ არის მოყვანილი ქართული იადგარების ყველა ჩვენ მიერ განხილულ ნუსხაში. მხოლოდ Sin.34-სა და Sin.65-ში ჩნდება მეორე ძლისპირიც „მონებისა მისგან მწარისა“ Sin.1-სა და Sin.14-ში კი ამ უკანასკნელი ძლისპირის დასაწყისი არ არის შობის კანონის თარგმანთან. ასეთივე სურათი გვაქვს გიორგი მთაწმიდელის თვენში. ელ. მეტრეველი „მონებისა მისგან მწარისა“ (Πικρῆς δούλειδας) „Χριστός γεινάται“ ძლისპირის ანალოგიურად მიიჩნევს მეტრეულად და ამიტომ ძლისპირ-ტროპარის თანაფარდობის დასაცავად ამ ორი ძლისპირის ურთიერთშენაცვლება დასაშვებად მიაჩნია. ამდენად ძლისპირის შენაცვლების ფაქტი ქართველ მთარგმნელს უნდა მიეაწეროთ. გიორგი მთაწმიდელი კი, როგორც ბერძნული დედნის ერთგული, იცავს კოზმა იერუსალიმელის ძლისპირის პირვანდელ სახეს. Sin.34-სა და Sin.65-ში ასახული მოვლენის სხვაგვარი ინტერპრეტაციაც შეიძლება. ბიზანტიური ჰიმნოგრაფიის მკვლევართა დაკვირვებით, კანონის I ოდის ძლისპირს განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს მთლიანი საგალობლის შინაარსის განსაზღვრაში. ხშირ შემთხვევაში სწორედ პირველ ტროპარში არის გადმოცემული მოკლედ მთელი კანონის სადღესასწაული არსი) ქსიდესი: 1978· 13. თუ ამ თვალსაზრისით განვიხილავთ კოზმას შობის კანონის I ოდის ძლისპირს:

1. Χριστός γεινάται, δοξάσατε,  
Χριστός ἔξ οὐρανῶν, ἀπαντήσατε,  
Χριστός ἐπί γῆς, ἰψαθήτε,  
ἄσατε τῷ Κυρίῳ πάντα ἢ γῆ,  
καὶ ἐν εὐφροσύνῃ ἄνυμνήσατε λαοί,  
ὅτι δεδόχασται.  
ქრისტეს შობასა ვადიდებდეთ,  
ქრისტესა ზეცისასა მივეგებოდეთ,

ქრისტესა ჩუენ ქუეყანისანი აღვამაღლებდეთ,  
ღმერთსა დიდებულსა,  
და აწ სიხარულით უგალობდეთ, ერნო,  
რამეთუ დიდებულ არს.

დავინახავთ, რომ, მართლაც, ძლისპირის ტექსტი ერთგვარი მოწოდებაა მაცხოვრის შობის დღესასწაულისაკენ. შესაძლებელია, სწორედ ამ მიზნით ქართველმა მთარგმნელმა ბერძნული დედნის ძლისპირი, განსაკუთრებული მნიშვნელობის გამო, პირველ ტროპარად თარგმნა, რათა კანონთან ერთად მისი სრული ტექსტი წარმოედგინა. ეს პრინციპი არ დაარღვია არც გიორგი მთაწმიდელმა. მან ბერძნული ორიგინალის სიზუსტეც დაიცვა, რადგან, Sin-34-ისა და Sin-65-ის მსგავსად, სხვა ძლისპირის დასაწყისი არ მიუთითა, იმავდროულად კი იადგარის ანალოგიურად „ქრისტეს შობასა ვადიდებდეთ“ სრული ტექსტით ჩართო კანონში.

2. τὸ στερῶμα  
τῶν ἐπὶ σοί πεποιθόντων  
στερῶσαι, Κύριε, τῆν ἐκκλησίαν  
ἢν ἐκτίσω τιμῆ σου αἵματι. №122

მოსავთა შენთა  
დამამტკიცებლო ღმერთო,  
დაამტკიცე ეკლესიაჲ  
შენი, რომელი

მოიყიდე სისხლითა შენითა წმიდითა (მიგებების კანონი) IV.  
ერთადერთ სიტყვას ἐκτίσω - κτίζω (შექმნა, დამყარება) ქართ-  
ველი მთარგმნელი თარგმნის როგორც „მოიყიდე“; საკუთარი  
ინტერპრეტაციით. სხვა მხრივ თარგმანი ტექსტობრივად მის-  
დევეს დედანს.

ბერძნული: 5 8 12 12  
ქართული; 5 8 8 4 13

3. Ὡς εἶδεν Ἰσαΐας συμβολικῶς  
ἐν θρόνῳ ἐπηρμένῳ Θεόν  
ὑπ' ἀγγέλων δόξης δορυφορούμενον  
ὡ τάλαντος ἔβρα, ἐγὼ  
πρὸ γὰρ εἶδεν σωματούμενον Θεὸν  
φωτὸς ἀνεσπέρου  
καὶ εἰρήνης δεσποζόντα. N130  
ჩუენებით ესაია,

იხილა რად უფალი,  
საყდარსა მჯდომარე  
და გარე-შეცვული ანგელოზთა მიერ,  
დაღად-ყო:  
ო, უბადრუკსა,  
რამეთუ ვიხილე ღმერთი ჯორცითა,  
ნათელი ბრწყინვალე  
და მთავარი მშველობისად (მიგებების კანონი) V.  
ყურადღებას შევაჩერებთ დედნის „ἀνεσθαιρει“-ზე (დაუღამე-  
ბელი, მიუაჩრდილებელი) ქართულ თარგმანში მის შესატყვისად  
გვაქვს „ბრწყინვალე“, რაც ბერძნული სიტყვის დინამიკური  
ეკვივალენტია. მთლიანად თარგმანი ტექსტობრივად ახლოა დე-  
დანთან და მარცვალთა რაოდენობითაც ემთხვევა მას.

ბერძნული: 11 9 12 8 11 6 8

ქართული: 7 7 6 12 3 5 11 6 8

4. τὸξιν δυνατῶν ἡσθῆησε  
καὶ οἱ ἀσθεινύτες  
περιεξῶσαντο δύναμιν  
διὰ τοῦτο ἕστερεῶθῃ  
ἐν Κυρίῳ ἢ καρδίᾳ μου N166  
მშველდი

ძლიერთად მოუძღურდა,  
და უძღურნი შეიმოსნეს ძალითა მადლისადთა, ამისთვისცა  
განძლიერდა დღეს

უფლისა მიმართ გული ჩემი (ფერისცვალების კანონი) III.

ქართველი მთარგმნელი დედნისეულ „δύναμιν“-ს თარგმნის  
როგორც „ძალითა მადლისადთა“. იგი ბერძნული სიტყვის შინა-  
არსს აზუსტებს, რათა დედნის მარცვალთა რაოდენობა დაიც-  
ვას. სწორედ ამიტომ ზუსტად იმდენივე მარცვალს შეიცავს  
თარგმანი, რამდენსაც კოზმას ორიგინალური ძლისპირი.

ბერძნული: 9 6 9 9 9 სულ 42

ქართული: 9 11 4 9 9 სულ 42

5. ἢ δημιουργικῇ  
καὶ συνεκτικῇ τῶν πάντων  
Θεοῦ σοφία καὶ δύναμις  
ἀκλινη ἀκράδαιτος  
τῆν ἐκκλησίαν στήριξον, Χριστέ,

μόνος γὰρ εἶ ἅγιος  
ὁ ἐν ἁγίοις ἀπαυσόμενος №12

ყოვლისა მკერობელი

და დამბადებელი ყოველთად,

სიბრძნე იგი და ძალი ღმრთისაჲ, განმაძლიერებელი

ეკლესიათა შეურყეველად

შენ თავადი ხარ, ქრისტე,

ღმერთი ყოველთად, რომელი წმიდა ხარ (ღვთისმშობლის მიძინების კანონი) III.

ამ ძლისპირის თარგმანი დედანს მარცვალთა რაოდენობით ზუსტად ემთხვევა და შინაარსობრივადც მისდევს მას. ყურადღებას შევაჩერებთ ბოლო ფრაზის „Χριστέ, μόνος γὰρ εἶ ἅγιος ὁ ἐν ἁγίοις ἀπαυσόμενος“ (ქრისტე, ერთადერთი ხარ წმინდა, რომელიც წმინდანთა შორის სუფევ) თარგმანზე. ქართველი მთარგმნელი ცვლის დედნის ტექსტს და გადმოსცემს იმავე აზრს. „შენ თავადი ხარ, ქრისტე, ღმერთი ყოველთად, რომელი წმიდა ხარ“. ეს შინაარსობრივი ცვლილება დედნის მარცვალთა რაოდენობას დაცვას ემსახურება.

ბერძნული: 6 9 9 7 10 7 11 სულ 59

ქართული: 6 9 16 10 7 11 სულ 59

ბ) ახლა მოვიტანთ ისეთ მაგალითებს, როცა დედნის მეტრული სახის დაცვა იწვევს თარგმანში შედარებით მეტ ტექსტობრივ ცვლილებებს. ეს ცვლილებანი სხვადასხვა სახისაა. ზოგჯერ დედნის ცალკეული სიტყვები ამოღებულია, ან მთლიანი ფრაზაა შეკვეცილი. არის შემთხვევები, როცა ძლისპირის მთარგმნელი ორიგინალის შინაარსს სრულიად სხვა ინტერპრეტაციით გადმოსცემს.

6. ἄλιον ποιτογεινές,

κητῶν ἐντόσθιων πῖρ

τῆς τριημέρου ταφῆς σοῦ προεικονίμαστι,

οὐ Ἰωάννης ὑποφήτης ἀναδένδεικται

σεσασμένος γὰρ ὡς καὶ προπέποτο

ἀσυνῆς ἔβθα

მსსა σοι μετὰ φανῆς αἰνέσεως, Κύριε. №33

ცუდ იქმნა სიმკურვალეზ იგი,

განმკრწნელი მუცლისაჲ

სიღრმეთა მათ ვეშაპისათა და სახედ გამოჩნდა

აღდგომისათჳს შენისა

იონა, კსნილი  
დანთქმისა მისგან, და ღაღად-ყო კმითა  
საგალობელითა:

შევსწირავთ შენდა მსხუერპლსა

ქებისასა, უფალო (ღვთისმშობლის მიძინების კანონი) VI.

ეს თარგმანი რამდენიმე საინტერესო ფაქტს ასახავს. მაგალითად, ბერძნულ სიტყვას "Αλιος სხვადასხვა მნიშვნელობა აქვს (ზღვის, ამალ).=ლათ. Marinus. ამ კონტექსტში იგულისხმება პირველი მნიშვნელობა, ქართველ მთარგმნელს კი გადმოაქვს როგორც „ამალ“ და მთელი ორი ტაეპის შინაარსს დედნისაგან განსხვავებულად ავითარებს.

"Αλιος ποντογενής, κητών εντοσθίων πύρ (ზღვაში დაბადებული, ზღვის ვეშაპის (მუცელში) ცეცხლი). შდრ. სლავური თარგმანი „Морской пучинородный китовъ внутреннй огнь“ (ლოვიაგინი, 1875: 102.) ახლა ვნახოთ, როგორ თარგმნის ქართველი მთარგმნელი.

„ცუდ იქმნა სიმჭურვალს იგი

განმჭრწნელი მუცლისაჲ

სიღრმეთა მათ ვეშაპისათა“.

ეს აშკარა ინტერპრეტაციაა, რაც, ჩვენი აზრით, განპირობებულია დედნის ერთი სიტყვის არასწორი გაგებით. საინტერესო თარგმანის ასევე „της τριημέρου ταφής σου προεικονίσματι“ (სამი დღის დაფლვის წინასახე იქმნა) ქართველი მთარგმნელი ბერძნული ტექსტის აზრებრივ თარგმანს იძლევა „სახედ გამოჩნდა აღდგომისათჳს შენისა“.

ბერძნული: 7 8 14 13 11 6 14 სულ 73

ქართული: 11 5 15 11 11 7 77 სულ 74

7. Σὺν τῷ θαυμασίῳ στάς Ἀββακούμ  
ἐπὶ τῆς θείας φυλακῆς σου, Γρηγόριε  
καὶ τὸν ἐπ’ ὧμων χερουβὶμ κατανοήσας  
τῆς παγκοσμίου γέγονας

μυητῆς σωτηρίας

ἀεὶ κραυγάζων,

Κύριε, δόξα τῇ δυνάμει σου №18

უსხეულოთა თანა დგა ამბაკუმ

საჭუმიღავსა მას სულიერსა, და იხილა

ქერობინთა ზედა მჯდომარე და ქადაგა

მოსლვაჲ მაცხოვრად ერისა

დაჰსნად ცხებულთა თჳსთა,

დალაგებდა: უფალო, დიდებაჲ ძალსა შენსა (გრიგოლ ღვთისმეტყველის კანონი) IV.

ტექსტის ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ქართული თარგმანი დედნისაგან მნიშვნელოვნად სხვაობს. ბერძნული ძლისპირი კოზმას აკოლუთიის შემადგენელია (ევესტრ. №14) და მიძღვნილია გრიგოლ ღვთისმეტყველის დღესასწაულისადმი, ამიტომაც იხსენიება ტექსტში გრიგოლი. ქართულ თარგმანში კი თვალშისაცემია ის ფაქტი, რომ გრიგოლი არ იხსენიება. ელ. მეტრეველი ამ მოვლენას შემდეგნაირად ხსნის: „ოდებად დალაგებულ ბერძნულ და ქართულ ძლისპირთა კრებულებში აკოლუთიები დაშლილი სახითაა წარმოდგენილი და ამიტომ იკარგება მითითება იმაზე, თუ ვის ან რას მიძღვნა აკოლუთია. ამით უნდა აიხსნას ისიც, რომ ძლისპირის ქართულ თარგმანში არ ჩანს ბერძნულ ძლისპირში მოხსენებული გრიგოლი“. ასევე ეს შემთხვევა აშკარა მაგალითია იმისა, რომ კანონის მთარგმნელი სარგებლობს ძლისპირთა კრებულში შეტანილი თარგმანით. ქართულ თარგმანში ვხვდებით სხვა ტექსტობრივ ცვლილებებსაც. მაგალითად, დედნისეულ ἠαυασιῶν ქართველი მთარგმნელი თავისი ინტერპრეტაციის მიხედვით თარგმნის: „სὺν τῷ ἠαυασιῶ“ – „უსხეულოთა თანა“. ინტერპრეტაციის ნიმუშია ასევე შემდეგი თარგმანი

„καὶ τὸν ἕπ' ἄμων χερουβὶμ κατανοήσας τῆς παγκοσμίου γέγονας“ – `და იხილა ქერობინთა ზედა მჯდომარე და ქადაგა მოსლვაჲ მაცხოვრად ერისა“.

„κατανοήσας-κατανοῶ“ – „შეცნობა, შემეცნება“ ქართულ თარგმანში მისი შესატყვისი გვაქვს „იხილა“. თუ ამ სიტყვას „სულიერი ხილვის“ მნიშვნელობით გავიგებთ, თარგმანი დედნის დინამიკურ ეკვივალენტად ჩაითვლება.

ამგვარი ტექსტობრივი დაცვლებით ქართველი მთარგმნელი დედნის თავისუფალ ვარიანტს ქმნის და ბერძნულის მეტრულ საზომს იცავს.

ბერძნული: 10 13 13 8 7 5 10 სულ 66

ქართული: 11 14 13 8 7 14 სულ 67

8. ἰσχύν ὁ διδούς τοῖς βασιλεῦσιν  
ἦμῶν Κύριος  
καὶ κερὰς Χριστῶν αὐτοῦ ἰψῶν  
Παρθένου ἀποτίκτεται  
μολεῖ δὲ πρὸς τὸ βάπτισμα  
διὸ πιστοὶ βοήσωμεν №69

რომელმან მოსცა ძღვევა მეფესა ჩუენსა უფალმან,  
და აღამაღლა რქად ცხებულისად,  
და ადიდა ეკლესიად მართლმადიდებლობასა  
შინა, ამას უგალობდეთ დღეს  
არავინ არს წმიდად, ვითარცა ღმერთი ჩუენი (განცხადების  
კანონი) III.

როგორც ვხედავთ, ქართველი მთარგმნელი სრულიად გან-  
სხვავებული შინაარსის თარგმანს გვთავაზობს. ჩვენი აზრით,  
ეს არც არის თარგმანი, უფრო ბერძნული ტექსტის მიხედვით  
დაწერილი ახალი ძღვისპირია. ქართულ თარგმანში ბერძნულის  
მარცვალთა რაოდენობა შეძლებისდაგვარად დაცულია.

ბერძნული: 10 5 9 8 8 8 სულ 48

ქართული: 16 10 15 9 სულ 50

გ) ყურადღებას გავამახვილებთ ერთ საინტერესო ფაქტზე.  
ქართულ ძღვისპირთა კრებულების მიხედვით VII ოდის ძღვის-  
პირი, რომლის დასაწყისია „Αβραμιαῖοι ποτε“ ზედწარწერით  
(აბრამიაუ პედეს L=Sin 14) გვხვდება კოზმას ორ, დავით და  
იაკობისადმი მიძღვნილ და ფერისცვალების კანონების თარგ-  
მანებში.

9. Ἀβραμιαῖοι ποτέ  
ἐν βαβυλῶνι παιδές  
τῶ θείῳ πυρπολοῦμαιοὺς ζήλω  
τυράνιου καὶ φλογός ἀπειλήν  
ἀνδρείως κατεπάτησαν  
καὶ μέσοι πυρός ἐμβληθέντες  
δροσιζόμενοι ἔψαλλον  
εὐλογεῖτε πάντα τὰ ἔργα Κυριῷ τὸν Κύριον. №199

ელ. მეტრეველს ამ ძღვისპირის შესაძლებელ თარგმანად მი-  
ახნია შემდეგი ძღვისპირი:

აბრამეანთა ყრმათა  
ბაბილონისა ცეცხლი  
სარწმუნოებით მოაუძღურეს და ესრეთ დაღადებდეს:  
მამათა ჩუენთა ღმერთო, კურთხეულ ხარ მარადის.

ჩვენი ყურადღება მიიქცია იმ ფაქტმა, რომ ლოვიაგინის მიერ  
გამოცემულ საუფლო კანონთა კრებულში კოზმას ფერისცვა-  
ლების კანონის VII ოდას ასეთი ძღვისპირი აქვს:

Ἀβραμιαῖοι ποτε  
ἐν βαβυλῶνι παιδές

καμίνου φλόγα κατεπάτησαν  
ἐν ἕμιοις κπαυγάζονται  
ὁ τῶν πατέρων ἡμῶν Θεός  
εὐλογητός εἶ.

ბერძნული: 7 7 10 7 9 5 სულ 45

ქართული: 7 7 17 14 სულ 45

მიგვაჩნია, რომ ქართული სწორედ ამ ძლისპირის ადეკვატური თარგმანის, ტექსტობრივად და მეტრულად დედანთან დაახლოებული, ამიტომ მოცემული თარგმანი ჩვენ მიერ გამოყოფილ ბერძნული დედნის ზუსტ თარგმანთა რიგში თავსდება.

10. ἐκάλυψεν οὐρανοὺς ἡ ἀρετὴ σου, Χριστέ,  
τῆς κιβωτοῦ γάρ προελθῶν  
τοῦ ἁγιάσματος σου  
τῆς ἀφθόρου μητροῦς  
ἐν τῷ ναῷ τῆς δόξης σου  
ἄφθης ὡς βρέφος  
ἀγκαλοφορούμενοι  
καὶ ἐπληρώθη τά πάντα  
τῆς σῆς αἰνέσεως. №126

ქრისტე ღმერთო, ცანი კეთილთა შენთა დაფარნეს,  
რაჟამს კიდობნისა მისგან

სიწმიდისა მოხუედ

სოფლად სიმდაბლით ჩუენთუს

და, ვითარცა ჩხული, გიხილეს შენ,

ღმერთი ყოველთა დაბადებულთა.

ადიესო ყოველივე დიდებითა სენითა (მიგებების კანონი) IV

ბერძნული: 14 8 8 7 6 8 5 7 8 6 77

ქართული: 14 8 7 7 10 10 14 70

დ) დედნის ტექსტი ქართულ თარგმანში შემოკლებულია და მთარგმნელის ინტერპრეტაციითაა გადმოცემული, „τῆς ἀφθόρου μητροῦς ἐν τῷ ναῷ τῆς δόξης σου“ (უკრწნელი დედნისგან შენი დიდების ტაძარში). მთარგმნელს კი სრულიად სხვაგვარი შინაარსით გადმოაქვს „მოხუედ სოფლად სიმდაბლით ჩუენთუს“ ანალოგიური მაგალითით „ἀγκαλοφορούμενοι“ (ხელში აყვანილი). ქართული თარგმანი კი ასეთია: „ღმერთი ყოველთა დაბადებულთა“.

ამ მაგალითით აშკარად ჩანს, რომ ისეთ შემთხვევაში, როცა რთულია მთლიანად ქართული თარგმანის ბერძნულ დედანთან მისადაგება ტექსტობრივადაც და მარცვალთა რაოდენობითაც,

მთარგმნელი განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ძლისპირის დასაწყისსა და ბოლო ტაეპს, რადგან პირველი მათგანი კილოს მანვენებელია და მეორე კი კილოს დასასრულზე მიუთითებს. ამ ორი ელემენტის სიზუსტე ყველა შემთხვევაში საგალობლის სწორად შესასრულებლად აუცილებელი პირობა იყო (მეტრეველი, 1971: 086).

ახლა მოვიყვანოთ კოზმას ერთი ძლისპირის მეტად საინტერესო ქართულ თარგმანს, თუ შეიძლება მას თარგმანი ეწოდოს.

11. μυστήριον ξέινον ὄραν καὶ παράδοξον  
ὄσραν ἂν τὸ σπέλαιον,  
θρόνοι χερουβικὸν τῆ Παρθένου  
τῆς φάτιης χάριον  
ἐν ᾧ ἀνεκλίθη ὁ ἀχώρητος  
Χριστός ὁ Θεός

ὄν ἀσμιουσιντες μεγαλύνομεν №52

დაუკვრდა საიდუმლოდ შენი, ქალწულო,  
ყოველსა ბუნებასა

დაბადებულთასა და იტყოდეს:

დიდება შობასა შენსა,

მარიამ, უქორწინელო სძალო,

შენ მხოლოდ დედათა შორის სანატრელ იქმენ (შობის კანონი) IX.

დავიწყით იმით, რომ მეტრულად დედანი და თარგმანი ზუსტად თანხვედრილია.

ბერძნული: 13 7 10 6 11 5 10 სულ 62

ქართული: 13 7 10 8 11 13 სულ 62

ტექსტობრივი შედარებით ჩანს, რომ ბერძნულ ძლისპირსა და თარგმანს საერთო აქვთ მხოლოდ დასაწყისი. ქართული თარგმანი სრულიად სხვა შინაარსისაა. დედანი მიმართულია მაცხოვრისადმი, თარგმანი კი ღვთისმშობლის შესხმას წარმოადგენს. თავად ეს ფაქტი მოულოდნელი არ არის, რადგან ცნობილია, რომ ლიტურგიკული კანონის IX ოდის ბოლო ტროპარი ხშირ შემთხვევაში ღვთისმშობლისადმი მიმართული. ამდენად დასაშვებია, რომ IX ოდის ძლისპირი ქალწულ მარიამს მიემართებოდეს. ანალოგიური შემთხვევა გვაქვს განცხადებისა და გრიგოლ ღვთისმეტყველის კანონთა IX ოდის ძლისპირების სახით. ელ. მეტრეველი აღნიშნავს, რომ ეს ძლისპირი შესულია KaO ტიპის ქართულ ძლისპირთა აკოლუთიაშიც. ამავე დროს

ქართული ტექსტი არ წარმოადგენს ბერძნული დედნის თარგმანს (მეტრეველი, 1071: 218). ელ. მეტრეველის აზრით, ქართული თარგმანი დედნის თავისუფალი, გააზრებული ვარიანტია, უფრო მეტიც, ბერძნული ორიგინალის მეტრის მიხედვით შექმნილი ორიგინალური ძლისპირი.

საინტერესო ნიმუშია თარგმანის თვალსაზრისით შემდეგი მაგალითები:

12. ἀκήκοε, Κύριε

φωηῖς σὺν ὄν εἰ πας

φωηῖ βοῶντος ἐν ἐρήμῳ,

ὅτι ἐιρύντας πολλῶν ἐπὶ ἕδάτων,

τῷ σὺ μαρτυροῦμενος Ἠσὼ

ὄλος γεγαιῶς τοῦ παρόντος

Πνεύματος δέ, ἐβόησε:

σὺ εἶ Χριστὸς Θεοῦ σοφία καὶ δύναμις. №76

სმენაჲ მესმა, უფალო,

შობაჲ შენი ჩუენ, კაცთათჳს,

შიშმან შემოიპყრა, რამეთუ

ჯერ-გიინდა,

დაუსაბამო ქრისტე,

აღსასრულსა ჟამთასა

მოსღვაჲ კაცთა ცხორებისათჳს.

ამისთჳსცა გიღაღადებთ:

ძალსა შენსა

დიდებაჲ, მრავალმოწყალე. (განცხადების კანონი) IV.

13. Ἡ φωηῖ τοῦ Λόγου

ὁ λῦχνος τοῦ φωτός ὁ ἑωσφόρος

ὁ τοῦ ἡλίου πρόδρομος

ἐν τῇ ἐρήμῳ

μετανοῖτε πᾶσι βοᾷ τοῖς λαοῖς

καὶ προκαθαίρεσθε,

ἰδοὺ γάρ πάρεστι Χριστὸς

ἐκ φθορᾶς τοῖν κόσμοι ἁγίου Πνεύματος. №87

იონა, დანთქმულმან

ზღუასა შინა პირველ ვეშაპისაგან, წინდსწარვე გამოსახა

დაფლვაჲ მკსნეელისაჲ

სამისა დღისა და ადგომაჲ უკრწნელად,

და განაცხადა მან

სახს დიდებულისა ვნებისაჲ  
ცხორების მომცემელი ყოველთა (განცხადების კანონი) VI.  
ვხედავთ, რომ არცერთი ძლისპირის ქართული თარგმანი  
ბერძნულ ტექსტს არ მისდევს. შევადართო დედნისა და თარგ-  
მანის მარცვალთა რაოდენობა.

პირველ შემთხვევაში:

ბერძნული: 7 6 9 13 10 9 8 13

ქართული: 7 8 8 11 7 9 8 13

მეორე შემთხვევაში:

ბერძნული: 6 11 8 5 12 6 8 10

ქართული: 6 11 8 5 12 6 10 10

აშკარაა, რიგით მეორე ძლისპირის თარგმანი უფრო მიახ-  
ლოებულია მეტრულად ძლისპირის დედანთან. განცხადების  
კანონის IV ოდის ძლისპირის თარგმანის შესახებ ელ. მეტრე-  
ველი აღნიშნავს, რომ იგი მოცემული სახით დასტურდება Sin-  
34-ში, რომლის თარგმანიც IX საუკუნეს არ უნდა სცილდე-  
ბოდეს, ე. ი. ქართულ თარგმანს თავდაპირველადვე ასეთი სახე  
ჰქონდა. ამავე დროს სლაგურ ირმოლოგიონში, რომლის თარგ-  
მანიც XI-XII საუკუნეთა მიჯნაზეა სავარაუდო, ამ ბერძნული  
ძლისპირის ზუსტი თარგმანი ჩანს. მაგრამ მოცემული ძლის-  
პირის არსებობაც ფაქტია. აქედან გამომდინარე, მეცნიერი მიიჩ-  
ნევს, რომ თავად ბერძნულ ძლისპირთა აკოლუთიის რღვევის  
შედეგად გაჩნდა ერთ-ერთი ძლისპირის მონაცვლე სხვა ირმოსი.  
მით უმეტეს, რომ ამგვარი ფაქტი, მონაცვლე ძლისპირთა  
არსებობა, უძველეს ქართულ  $KaO$  ტიპის ძლისპირთა ნუსხებშიც  
(Sin-20, Sin-26) დასტურდება; ან შეიძლება ქართველმა მთარგ-  
მნელმა თავად შექმნა ახალი ძლისპირი ბერძნული ორიგინალის  
მეტრის მიხედვით. ელ. მეტრეველი ამ მოსაზრებას გამორი-  
ცხავს, რადგან კანონის თარგმანში კოზმას აკოლუთიის სხვა  
ძლისპირთა თარგმანები გვხვდება (მეტრეველი, 1071: 219).

განცხადების კანონის VI ოდის ძლისპირის თარგმანთან და-  
კავშირებით შედარებით მარტივადაა საქმე. აქ ზედწარწერა  
„იფონტიულოგუი“ ძლისპირის კოლოზე უნდა მიუთითებდეს,  
რადგან მარცვალთა რაოდენობით ქართული თარგმანი დედან-  
თან საკმაოდ ახლოსაა, თუმცა დედანი ქართული თარგმანისა  
ირმოლოგიონებში არ ჩანს. ჩვენი მხრივ დავუმატებთ, რომ შეს-  
აძლებელია ძლისპირის თარგმანის პირველ შემთხვევაშიც ზედ-  
წარწერა „აკეკონეკუი“ აღნიშნული ირმოსის კილოზე მიუთ-  
ითებდეს, რადგან მარცვალთა საერთო რაოდენობაში ბერძნულ

ძლისპირსა და ქართულ თარგმანს შორის სხვაობა მხოლოდ სამ მარცვალშია. თვალში საცემია ის ფაქტი, რომ მარცვალთა სიზუსტე თარგმანის დასაწეისა და ბოლო ტაეპებში დაცულია. იმ ძლისპირის თარგმანის შემთხვევაში, როცა დედანსა და თარგმანს საერთო აქვს მხოლოდ დასაწეისები, შეიძლება დავუშვათ, რომ არსებობდა ქართული თარგმანის შესაბამისი სხვა ძლისპირი, რომელიც დღეისთვის დაკარგულია, როგორც ეს ძლისპირ „აბრამეანთა ყრმათა“-ს მაგალითით გამოჩნდა.

საინტერესო მაგალითი გვხვდება განცხადების კანონის თარგმანში. V ოდის ძლისპირს დასაწეისად მითითებული აქვს „იესუ მთავარი მშჯლობისა“. ელ. მეტრეველის აზრით, ეს ძლისპირი თარგმანია ბერძნული ძლისპირისა „Ἰησοῦς ὁ ζῆνις ἀρχηγός“. ამასთანავე კანონის პირველი ტროპარიც ამავე ძლისპირის ზუსტი ტექსტობრივი თარგმანია, ხოლო თავად ის თარგმანი, რომელიც ძლისპირთა კრებულებში გვხვდება, შესაბამის ბერძნულ დედანს ტექსტობრივად სცილდება. შესადარებლად მოვიტანთ ძლისპირის ბერძნულ ტექსტს და მის ორ ქართულ თარგმანს.

14. Ἰησοῦς ὁ ζῆνις ἀρχηγός  
λῦσαι τὸ κατάκριμα ἡκεῖ  
Ἄδὰμ τοῦ πρωτοπλάστου,  
καθαρίσων δὲ ἄς Θεός μὴ δεόμεινος  
τῷ πεσόντι καθαίρεται  
ἐν τῷ Ἰαρεδάνῃ  
ἐν ᾧ τῆν ἔχθραν κτείνῃς  
ὑπερέχουσιν πάντα νοῖν  
εἰρήνην χαρίζεται. №81

იესუ, მთავარი მშჯლობისა, მოვიდა  
დღეს დაჰსნად პატიუთა ადამ პირველქმნულისა  
და ჰკლნი, რომლითა შექმნა, შემშველნა ჯუარსა  
და მით მოკლა მტერი  
ნათესავისა ჩუენისა  
და თუსთა მორწმუნეთა  
აჩუენა ძღვეაჲ ჯუართა  
და მშჯლობაჲ მოგუმადლა. (ძლისპირთა კრებულის თარგმანი).

იესუ, მთავარი მშჯლობისა, მოვიდა  
დღეს დაჰსნად პატიუთა ადამ პირველქმნულისა,

არად უნდა მას განბანად, რამეთუ ღმერთ არს,  
არამედ განწმიდნა წყალნი იორდანისანი  
და მათ შინა დაანთქა  
მტერობად იგი პირველი და მშვედობად მოგუმადლა (კანონის  
თარგმანი).

ბერძნულ დედანში 74 მარცვალია, ძლისპირთა კრებულის  
თარგმანსა და თავად კანონში ჩართულ თარგმანშიც – 74.

აშკარად ჩანს, რომ კანონის შემადგენლობაში პირველ ტრო-  
პარად ჩართული ძლისპირის ტექსტი შესაბამისი დედნის ად-  
ეკვატური თარგმანია.

ანალოგიური მაგალითია იმავე განცხადების კანონის თარგ-  
მანში VIII ოდის ძლისპირიც. აქაც დასაწყისით მოტანილია  
„საკურველი დიდებული ბაბილ“ და თავად კანონის თარგმანში  
მის ახალ თარგმანს ვხვდებით.

15. Μυστήριον παράδοξον  
ἢ βαβυλῶνος ἕδειξε κάμιος  
πηγάσασα δρόσον  
ὅτι ρεῖθροις ἔμελλεν ἄλλον πῆρ  
εἰσδέχεσθαι ὁ Ἰορδάνης  
καὶ στέγειν σαρκί  
βαλτιζόμενον τὸν Κτίστην  
ὄν εὐλογοῦνσι λαοὶ  
καὶ ὑπερψοῦσιν  
εἰς πάντα τοὺς αἰῶνας. №100

საკურველი დიდებული  
ბაბილონს შინა  
საჯუმილმან აჩუენა ცუარისა ცურვეითა,  
რამეთუ ყრმანი იკსნნა აღისაგან შემწუველისა  
და მოწყუნა ქალდეველნი წამისყოფითა სულგრძელე-  
ბისაჲთა,

რომელსა ვაკურთხევთ ჩუენ  
და აღვამადლებთ მას უკუნისამდე (ძლისპირთა კრებულის  
თარგმანი).

საკურველი დიდებული  
ბაბილონს შინა საჯუმილმან აჩუენა ცუარისა ცურვეითა,  
რამეთუ მოასწავა წყალთა იორდანისათა  
შესლვად ცეცხლი უსკვეულოდ ნათლისღებად ქრისტესი  
ჯორციითა,

რომელსა ვაკურთხევთ ჩუენ

და ავაძალღებთ მას უკუნისამდე (კანონის თარგმანი).

ბერძნულ ძლისპირში 77 მარცვალთა, ძლისპირთა კრებულის თარგმანში – 80, ხოლო იადგარის კანონში ჩართულ თარგმანში – 78.

აქაც დედნის ტექსტობრივი ზუსტი თარგმანია,თავად კანონის კომპოზიციაში ჩართული ტროპარი და მარცვალთა რაოდენობითაც ეს თარგმანი უფრო ახლოს დგას დედანთან. ამ ორ შემთხვევას განსაკუთრებულად გამოვყოფთ, რადგან დადასტურდა ერთი და იმავე ბერძნული ძლისპირის ორი სხვადასხვა ქართული თარგმანი. იადგარის ნუსხებში ასახულ ვითარებას უცვლელად იმეორებს გიორგი მთაწმიდელი თვენიში. ჩვენი აზრით, კანონის კომპოზიციაში ჩართული ქართული თარგმანები ხელახლა არის სწორედ ძლისპირებად თარგმნილი ბერძნულ ტექსტთან დაახლოების მიზნით, რადგან, როგორც ჩანს, განცხადების კანონის თარგმანის VIII ოდის ტროპარები სწორედ იადგარში ჩართული ძლისპირის ახალი თარგმანის მარცვალთა რაოდენობას იმეორებენ.

ბერძნული ძლისპირი – 77, ქართული ძლისპირთა კრებულის თარგმანი – 80, კანონის თარგმანი – 78.

ტროპარები: 78, 78, 76.

ამ მაგალითებმა გამოავლინა იადგარის ქართველი მთარგმნელის სხვადასხვანაირი დამოკიდებულება ბერძნული ჰიმნოგრაფიული კანონების ტექსტებთან. კანონის მთარგმნელი ზოგიერთ შემთხვევაში სარგებლობს ძლისპირთა კრებულების მზა თარგმანებით, ისე რომ, მათ ბერძნულ დედნებს აღარ ეძიებს, რაც ძლისპირთა მარტო დასაწყისებით მოტანით გამოიხატა იადგარებში. რიგ შემთხვევებში კი, ძლისპირთა უკანასკნელი ორი თარგმანის მიხედვით, აშკარად ჩანს, რომ კანონის მთარგმნელს არ აკმაყოფილებს ადრე თარგმნილი ძლისპირები და თავად ხელახლა ქმნის ბერძნული ირმოსების შინაარსობრივ აღდგენას.

კანონის თარგმანის განხილვისას საყურადღებოა სწორედ ეს საკითხი, თუ როგორია ურთიერთმიმართება ძლისპირის თარგმანებსა და მათ მიხედვით გაწყობილ ტროპარებს შორის. წარმოვადგენთ ამ მოვლენის ამსახველ სქემას კოზმას ჩვენ მიერ განხილულ კანონთა თარგმანების მიხედვით.

## **შობის კანონი**

I ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 61, ქართული: 59,  
ღვთისმშობლისა: 58

ტროპარები: 60, 60, 61.

III ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 60, ქართული: 63,  
ღვთისმშობლისა: 63

ტროპარები: 60, 58, 63.

IV ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 68, ქართული: 70,  
ღვთისმშობლისა: 68

ტროპარები: 68 72, 69.

V ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 67, ქართული: 73,  
ღვთისმშობლისა: 69

ტროპარები: 67, 63.

VI ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 73, ქართული: 75,  
ღვთისმშობლისა: 74

ტროპარები: 78, 73.

VII ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 60, ქართული: 61,  
ღვთისმშობლისა: 59

ტროპარები: 61, 59.

VIII ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 88, ქართული: 92,  
ღვთისმშობლისა: 86

ტროპარები: 97, 93, 95.

IX ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 62, ქართული: 62,  
ღვთისმშობლისა: 62

ტროპარები: 63, 64, 63, 57.

## **განცხადების კანონი:**

I ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 49, ქართული: 51,  
ღვთისმშობლისა: 51

ტროპარები: 50, 51, 50.

III ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 72, ქართული: 61,  
ღვთისმშობლისა: 62

ტროპარები: 67, 59.

IV ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 72, ქართული: 72,  
ღვთისმშობლისა: 70

ტროპარები: 73, 75, 77, 73.

V ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 74, ქართული: 75,  
ღვთისმშობლისა: 74

ტროპარები: 74, 80.

VI ოდის ძლისპირი ბერძნული: 66, ქართული: 69  
ღვთისმშობლისა: 68

ტროპარები: 66, 60, 67.

VII ოდის ძლისპირი ბერძნული: 83, ქართული: 85,  
ღვთისმშობლისა: 85

ტროპარები: 84, 82.

VIII ოდის ძლისპირი ბერძნული: 79, ქართული: 80,  
ღვთისმშობლისა: 74

ტროპარები: 78, 78, 76.

IX ოდის ძლისპირი ბერძნული: 76, ქართული: 74,  
ღვთისმშობლისა: 75

ტროპარები: 77, 80, 76.

### **მიგებების კანონი:**

I ოდის ძლისპირი ბერძნული: 66, ქართული: 65,  
ღვთისმშობლისა: 67

ტროპარები: 65, 67, 65.

III ოდის ძლისპირი ბერძნული: 37, ქართული: 39,  
ღვთისმშობლისა: 38

ტროპარები: 37, 38, 37.

IV ოდის ძლისპირი ბერძნული: 69, ქართული: 62,  
ღვთისმშობლისა: 70

ტროპარები: 66, 69 71.

V ოდის ძლისპირი ბერძნული: 65, ქართული: 765  
ღვთისმშობლისა: 64

ტროპარები: 67, 67, 67.

VI ოდის ძლისპირი ბერძნული: 36, ქართული: 36,  
ღვთისმშობლისა: 33

ტროპარები: 34, 34, 35, 34.

VII ოდის ძლისპირი ბერძნული: 57, ქართული: 61,  
ღვთისმშობლისა: 59

ტროპარები: 56, 59, 69.

VIII ოდის ძლისპირი ბერძნული: 65, ქართული: 63,  
ღვთისმშობლისა: 66

ტროპარები: 62, 61, 64.

IX ოდის ძლისპირი ბერძნული: 67, ქართული: 65,  
ღვთისმშობლისა: 67

ტროპარები: 70, 64, 66.

**ფერისცვალების კანონი:**

I ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 619 ქართული: 70,  
ღვთისმშობლისა: 70

ტროპარები: 69, 67, 68.

III ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 42, ქართული: 42,  
ღვთისმშობლისა: 43

ტროპარები: 39, 43, 42.

IV ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 52, ქართული: 53,  
ღვთისმშობლისა: 53

ტროპარები: 54, 54, 53, 53.

V ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 45, ქართული: 45,  
ღვთისმშობლისა: 45

ტროპარები: 45, 45, 45, 44.

VI ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 29, ქართული: 30,  
ღვთისმშობლისა: 28

ტროპარები: 31, 30, 30.

VII ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 46, ქართული: 45,  
ღვთისმშობლისა: 46

ტროპარები: 45, 52, 45, 48.

VIII ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 68, ქართული: 69,  
ღვთისმშობლისა: 68

ტროპარები: 67, 67, 69, 67, 68.

IX ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 54, ქართული: 54,  
ღვთისმშობლისა: 55

ტროპარები: 54, 50, 54.

**ღვთისმშობლის მიძინების კანონი:**

I ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 72, ქართული: 72,  
ღვთისმშობლისა: 72

ტროპარები: 63, 73.

III ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 59, ქართული: 659  
ღვთისმშობლისა: 61

ტროპარები: 61, 60.

IV ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 65, ქართული: 65,  
ღვთისმშობლისა: 65

ტროპარები: 66, 58, 66.

V ოდის ძღვისპირი ბერძნული: 72, ქართული: 71,  
ღვთისმშობლისა: 70

ტროპარები: 69, 72.

VI ოდის ძლისპირი ბერძნული: 73, ქართული: 75,  
ღვთისმშობლისა: 73

ტროპარები: 74, 76.

VII ოდის ძლისპირი ბერძნული: 86, ქართული: 87,  
ღვთისმშობლისა: 86

ტროპარები: 86, 80, 89.

VIII ოდის ძლისპირი ბერძნული: დედანი ვერ დაეკებნა,  
ქართული: 94, ღვთისმშობლისა: 96

ტროპარები: 98, 98, 98.

IX ოდის ძლისპირი ბერძნული: 68, ქართული: 626  
ღვთისმშობლისა: 65

ტროპარები: 64, 69.

### **დავით და იაკობის კანონი:**

I ოდის ძლისპირი ბერძნული: 41, ქართული: 45,  
ღვთისმშობლისა: 42

ტროპარები: 41, 42, 41, 39, 38.

III ოდის ძლისპირი ბერძნული: 38, ქართული: 40,  
ღვთისმშობლისა: 38

ტროპარები: 40, 38, 38, 38.

IV ოდის ძლისპირი ბერძნული: 45, ქართული: 52,  
ღვთისმშობლისა: 47

ტროპარები: 45, 45, 46, 53.

V ოდის ძლისპირი ბერძნული: 35, ქართული: 38,  
ღვთისმშობლისა: 36

ტროპარები: 33, 37, 38, 39.

VI ოდის ძლისპირი ბერძნული: 45, ქართული: 50,  
ღვთისმშობლისა: 47

ტროპარები: 46, 49, 47, 51, 44.

VII ოდის ძლისპირი ბერძნული: 46, ქართული: 45,  
ღვთისმშობლისა: 47

ტროპარები: 45, 43, 43, 45, 45.

VIII ოდის ძლისპირი ბერძნული: 55, ქართული: 62,  
ღვთისმშობლისა: 62

ტროპარები: 59, 61, 65, 59 59.

IX ოდის ძლისპირი ბერძნული: 60, ქართული: 55,  
ღვთისმშობლისა: 59

ტროპარები: 57, 59, 60, 58.

**მინა, ბიქტორ, ბიკენტი, სტეფანეს კანონი:**

I ოდის ძღისპირი ბერძნული: 69, ქართული: 70,  
ღვთისმშობლისა: 70

ტროპარები: 61, 70, 75.

III ოდის ძღისპირი ბერძნული: 41, ქართული: 41,  
ღვთისმშობლისა: 41

ტროპარები: 44, 42.

IV ოდის ძღისპირი ბერძნული: 52, ქართული: 53,  
ღვთისმშობლისა: 53

ტროპარები: 50, 53, 53.

V ოდის ძღისპირი ბერძნული: 45, ქართული: 45,  
ღვთისმშობლისა: 45

ტროპარები: 40, 45.

VI ოდის ძღისპირი ბერძნული: 47, ქართული: 42,  
ღვთისმშობლისა: 47

ტროპარები: 47, 50.

VII ოდის ძღისპირი ბერძნული: 45, ქართული: 46,  
ღვთისმშობლისა: 44

ტროპარები: 45, 44.

VIII ოდის ძღისპირი ბერძნული: 53, ქართული: 49,  
ღვთისმშობლისა: 51

ტროპარები: 45, 52, 51.

IX ოდის ძღისპირი ბერძნული: 57, ქართული: 57,  
ღვთისმშობლისა: 57

ტროპარები: 58, 57, 62.

**გრიგოლ ღვთისმეტყველის კანონი:**

I ოდის ძღისპირი ბერძნული: 48, ქართული: 49,  
ღვთისმშობლისა: 50

ტროპარები: 49, 48.

III ოდის ძღისპირი ბერძნული: 56, ქართული: 58,  
ღვთისმშობლისა: 55

ტროპარები: 63, 55.

IV ოდის ძღისპირი ბერძნული: 66, ქართული: 67,  
ღვთისმშობლისა: 67

ტროპარები: 65, 67.

V ოდის ძღისპირი ბერძნული: 53, ქართული: 55,  
ღვთისმშობლისა: 53

ტროპარები: 53, 53.

VI ოდის ძლისპირი ბერძნული: 58, ქართული: 61,  
ღვთისმშობლისა: 56

ტროპარები: 61, 58.

VII ოდის ძლისპირი ბერძნული: 60, ქართული: 61,  
ღვთისმშობლისა: 58

ტროპარები: 61, 59.

VIII ოდის ძლისპირი ბერძნული: 56, ქართული: 56,  
ღვთისმშობლისა: 57

ტროპარები: 63, 59.

IX ოდის ძლისპირი ბერძნული: 62, ქართული: 63,  
ღვთისმშობლისა: 62

ტროპარები: 64, 62.

ჰიმნოგრაფიული კანონის კომპოზიციის კიდევ ერთი ელემენტი არის ღვთისმშობლისა, ღვთისმშობლისადმი მიძღვნილი ტროპარი. ხშირ შემთხვევაში ამ ფუნქციას ასრულებს მთლიანად IX ოდა ძლისპირითურთ. ძირითადად კი ღვთისმშობლისა ეწოდება კანონის თითოეული ოდის ბოლოს დართულ ტროპარს. ეს მოვლენა, ცხადია, ბიზანტიური ტრადიციიდან მომდინარეობს. ქართულ ჰიმნოგრაფიაშიც ღვთისმშობლისები ბიზანტიური კანონის ანალოგიით გაჩნდა და მკაცრად სისტემური ხასიათი შეიძინა, ისე რომ, ყოველ ძლისპირს მეტრულ-რიტმულად შესაბამისი ღვთისმშობლისა ჰქონდა. ღვთისმშობლისადმი მიძღვნილი მრავალრიცხოვანი ტროპარები ქართულ ძლისპირთა კრებულებში გაერთიანდა, ამიტომ ეწოდა ამ ტიპის კრებულს „ძლისპირნი და ღვთისმშობლისანი“. არც ბიზანტიურ და არც სლავურ ირმოლოგიონებში არ არის ერთად თავმოყრილი ძლისპირები და ღვთისმშობლისები. ელ. მეტრეველი მიიჩნევს, რომ ეს მოვლენა მხოლოდ ქართული კრებულისთვისაა დამახასიათებელი (მეტრეველი, 1971: 010-011). ძირითადად დედნები ქართული ღვთისმშობლისებისა დაუდგენელია სავარაუდო ბერძნული წყაროს არარსებობის გამო. ერთი რამ კი უეჭველია, რომ X საუკუნის ქართველი მთარგმნელები, „მეხელები“, ღვთისმშობლისებს განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევენ, რადგან X საუკუნის იადგარის ყველა ნუსხაში სისტემურად კანონის თითოეული ოდა შეიცავს ღვთისმშობლისას. კანონის თარგმანს ახლავს ძლისპირთა კრებულის ძლისპირისა და მისი შესაბამისი ღვთისმშობლისას დასაწყისები. ძლისპირთა და ღვთისმშობლისათა წყვილები იადგარების შესაბამისი ნაწილებიდან

კანონებთანაც უცვლელად არის გადმოტანილი. ამრიგად, ღვთისმშობლისების დედნების საკითხი ღიად რჩება, ამიტომ შეუძლებელია მათი თარგმანის თავისებურებაზე მსჯელობა.

კოზმას კანონებში თ. დეტორაკისი ღვთისმშობლისების იშვიათ გამოყენებას ჰიმნოგრაფის შემოქმედების კიდევ ერთ თავისებურებად მიიჩნევს. იგი ხელნაწერი ტრადიციის მიხედვით გამოყოფს კოზმას ორიგინალურ ღვთისმშობლისებს შემდეგ კანონებში:

წმინდა გიორგის კანონის ხმის I ოდის  
აღდგომის კანონის β ხმის I IV V ოდების  
γ ხმის I II IV ოდების

ქრისტესადმი მიძღვნილი კანონის ყველა ოდის ღვთისმშობლისებს.

ჩვენ მიერ განხილულ კოზმას კანონთა შორის მხოლოდ წმ. გიორგის კანონში გვხვდება ღვთისმშობლისა, ქართულ თარგმანებში კი, როგორც აღვნიშნეთ, ყველა ოდის ბოლოს ჩანს ძლისპირის თანაფარდი ღვთისმშობლისა.

თ. დეტორაკისის მიერ ჩამოთვლილი ღვთისმშობლისებიდან ერთადერთის თარგმანი დადასტურდა წმინდა გიორგის, მინა მოწამისა და ფერისცვალების კანონთა ქართულ თარგმანებში პირველი ოდის ბოლოს.

Ράβδος Ἁαρῶν  
ἢ βλαστήσασα  
τῆν ἐξ Ἰεσοῦ  
ἀναφύεισαν ρίζην  
σὲ τῆν ἄχραντον  
κόσμῳ ἀτατίλασαν  
Θεὸν σεσαρκωμένον  
ὄν ὑπὲρ ἡμῶν δυσωποῖσα  
πρέσβευε, ἀειπάρθειε,  
τῶν ἀνυμνούντων σε.

კუერთხი აჰრონისი რაჲ განედლდა,  
მოგასწავებდა შენ უჭრწნელსა მას ნერგსა საღმრთოსა,  
რომელი აღმოსცენდი

იესეისგან, უბიწოო, და გამოიდე შენ  
ყუავილად ღმერთი ჳორცთშესხმული.

მისა მიმართ მეოხ გუეყავ, რამეთუ დიდებულ არს.

ქართველი მთარგმნელი ბერძნულ სიტყვას ἄτατίλασαν~ (გა-  
მოღება) ავრცობს და მხატვრულად თარგმნის: „გამოიდე შენ

ყუავილადა“. მთლიანად კი თარგმანი დედნის ადეკვატურია შინაარსობრივად. მარცვალთა რაოდენობით ქართული თარგმანი ორიგინალს არ ემთხვევა.

ბერძნული: 64, ქართული: 70.

აღსანიშნავია, რომ ზემოთ ჩამოთვლილ კანონთა ქართულ თარგმანებში, პირველი ოდების ძლისპირები 70 მარცვალს შეიცავენ, ე. ი. ღვთისმშობლისა ემთხვევა შესაბამის ქართულ ძლისპირს მარცვალთა რაოდენობით.

ჩვენ მიერ ზემოთ წარმოდგენილი სქემა ნათელყოფს, რომ კოზმას კანონთა თარგმანებში უმრავლეს შემთხვევაში ღვთისმშობლისები მეტრულად თანხვდება შესაბამის ძლისპირებს შეძლებისდაგვარად. ყველაზე დიდი სხვაობა ქართული თარგმანის ძლისპირსა და ღვთისმშობლისას შორის 8 მარცვალია (მიგებების კანონის IV ოდაში). არის მაგალითები, როცა ღვთისმშობლისები ზუსტად იმეორებენ ძლისპირის მარცვალთა რაოდენობას (ფერისცვალების კანონის I, IV, V, მინა მოწამის I, III, IV, V, IX, გრიგოლ ღვთისმეტყველის კანონის IV, შობის კანონის III, IX, დავით და იაკობის კანონის VIII, განცხადების კანონის I, VII, ღვთისმშობლის მიძინების კანონის I, IV ოდების თარგმანებში).

ამგვარ თავისებურებებს გვიჩვენებს კოზმა იერუსალიმელის კანონების ძლისპირთა და ღვთისმშობლისათა ქართული თარგმანები X საუკუნის პიმნოგრაფიული კრებულების, იადგარების მიხედვით.

### **გამოყენებული ლიტერატურა:**

გერცმანი, 1988: Герцман Г., Византийское музыкознание, Москва, 1988.

დეტორაკისი, 1979: ΔετοράκηςΘ, Κοσμάςομειλῶδός , Βίος και Έργο. Θεσσαλονίκη.1979.

ველეში, 1969: Wellesz E. A History of Byzantine Music and Hymnography.1969.

ზოვერფი, 1979: Szoverffy J. A guide to Byzantine Hymnography, II, Brookline, 1979.

ლოვიაგინი, 1875: Ловягин Е., Богослужбные каноны на греческом, славянском и русском языках, СПб., 1875.

მეტრეველი, 1971: მეტრეველი ელ. ძლისპირნი და ღვთისმშობლისანი, ორი რედაქცია X-XII სს. ხელნაწერთა მიხედვით, 1971.

სინური კოლექცია, 1973: ქართულ ხელნაწერთა აღწერილობა, სინური კოლექცია, ნაკვეთი I. გამოსაცემად მოამზადეს ელ. მეტრეველმა, ლ. ხევსურიანმა, ც. ჭანკიევმა, ლ. ჯღამაიამ, თბილისი, 1973.

სტათისი, 1979: Στάθης Γ, αναγραμματισμοί και τα μαθήματα της βυζαντινής μελοποιίας. Αθηνάι, 1979.

ფილარეტი, 1875: Филарет, Исторический обзор песнопевцев и песнопения, СПб, 1875.

ქსიდესი, 1978: ΞυδήςΘ, Βυζαντινή Υμνογραφία. Αθηνάι. 1978.